

Novák András:

MIGRÁCIÓ A BALKÁNON: HOGYAN LÁTJÁK A MENEKÜLTEK A BALKÁNI BEJUTÁST ÉS A SAJÁT HELYZETÜKET?

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az elmúlt hat évben az illegális migráció első és talán legfontosabb útvonala a Balkánon át vezetett. 2015 és 2020 között a szerzőnek a munkája kapcsán rengeteg személyes találkozásban volt része, háromszáz menekültet pedig meg is interjúvolt utazásaik körülményeiről. Számos olyan kérdést tett fel, amelyek megválaszolásával talán közelebb juthatunk a migrációs válság megoldásához. Jelen dolgozatában röviden összefoglalja az újkori migráció kialakulását és a balkáni útvonal létrejöttét, ezután pedig ismerteti az általa készített felmérés eredményét.

KULCSSZAVAK: migráció, ISIS, Balkán, menekültek, menekülttábor, embercsempészek

A MIGRÁCIÓS VÁLSÁG KIVÁLTÓ OKAI

Az ember bizonyos megközelítésben vándorló lény, ez viszont társadalmilag csak akkor elfogadható, ha nem veszélyezteti az egyes (kibocsátó, befogadó és tranzit-) országok, társadalmak normális létét, biztonságát.¹

2015-ben rendkívüli migrációs válság alakult ki Európában, amely méretében, összetettségében és kiváltó okainak tekintetében is egyedülálló volt. Több mint 1,39 millió ember kért hivatalosan menedéket a kontinensen, sőt az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség – közismertebb nevén Frontex – számításai szerint akár a kétfélmilliót is elérhette az Európába érkezett menekültek száma. Nem véletlenül nevezi a szakirodalom és a politikai közbeszéd is a jelenséget a második világháború óta tapasztalt legsúlyosabb menekültválságnak a kontinensen. Legtöbbször az Iszlám Állam terrorszervezet létrejöttét, tagjai és támogatói által a lakosság ellen elkövetett brutális terrorcselekményeket tartják a drasztikus menekülthullám megindulása fő okának.

A terrorizmus mint globális jelenség magában hordozza a hálózatrendszerek kiépülését. A folyamat eredményeként számos, korábban jobbra elszigetelt közösség válik a nemzetközi terror részesévé.²

A szunnita szélsőséges csoportoknak – amelyek a politikai rendszer megváltoztatásáért harcolnak és általános jogokat követelnek – jó lehetőségeket biztosított a terjeszkedésre az instabil iraki belpolitikai helyzet, valamint az évek óta tartó szíriai polgárháború. A 2014-ben megalakított Iszlám Állam (Iraki és Levantei Iszlám Állam, Iraki és Szíriai Iszlám Állam,

¹ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest, 2006, 162–175.

² Kasznár Attila: Az újgur terrorizmus nemzetközi biztonsági kockázatai. Arc és Állarc, I. évf. 2017/2–3., 181–189.

angol rövidítéssel és a továbbiakban: ISIS) is ilyen volt, s mint terrorszervezet, rendkívül sikeresnek számított: jól szervezett, jól finanszírozott volt, és az egyik legveszélyesebb nemzetközi csoportként tartották számon. Kialakult tehát ez a nemzetállami jellemzőket is magán viselő, szervezett terrorista egység, amely a bizonytalan helyzetben tömegeket állított maga mellé azzal, hogy védelmet és szociális ellátóhálózatokat épített ki. A szabad nemzetek általános felfogása szerint ez egy gyilkos, diktatórikus képződmény, a belülről fakadó hatalmas támogatottság miatt mégis önállóságra tett szert, s hosszú ideig életképes maradt.

Az ISIS eredeti célja egy kalifátus létrehozása volt, amely magában foglalja többek között Szíria és Irak szunnita többségű területeit, illetve a közel-keleti régió jelentős részét (beleértve Jordániát, Izraelt, Palesztinát, Libanont, Ciprust és Törökország déli részét). Az ISIS által időszakosan létrehozott kalifátust egyetlen ország vagy nemzetközi szervezet sem ismerte el hivatalosan létező, önálló államnak. Kétségbevonhatatlan ugyanakkor, hogy *de facto* létező területtel, lakossággal rendelkező és állami funkciókat is ellátó vallási-társadalmi képződményről beszélünk. Amennyiben azonban figyelembe vesszük az alapvető céljait, módszereit, tevékenységét és a nemzetközi kapcsolatokhoz való viszonyulását, akkor csak terrorista szervezetnek minősíthetjük. Katonai szempontból az ISIS alapvetően egy mozgékony, a szárazföldi csapatok tulajdonságaival rendelkező szervezett erőnek volt tekinthető. Az ISIS többféle harctevékenységi formát kombinált az öngyilkos merényletektől az aszimmetrikus hadviselési jellemzőket mutató hagyományos szárazföldi harcig (lakott települések megerősítése, az ott folytatott műveletek védelme stb.).

Számos tényező járult hozzá az ISIS térnyeréséhez és terjeszkedéséhez. Az iraki és szíriai válság helytelen kezelése, valamint a radikális militáns iszlám és a növekvő dzsihádiszmus mind növelhették eredményességét.³ Az Iszlám Állam térhódítását az iraki alkotmány azon rendelkezése is segítette, hogy egy törvény sem állhat összeütközésben az iszlámmal. A valóságban ez azt jelenti, hogy a kisebbségek nem gyakorolhatják a vallásukat, s törvény tiltja a muszlimok más hitre való áttérését. Az egyik legjelentősebb tényező azonban az volt, hogy az ISIS az iraki konfliktus és a szíriai polgárháború okozta politikai űrt sikeresen használta ki, és 2014-ben Szíria és Irak jelentős területeit rövid idő alatt el tudta foglalni. Ehhez az is hozzájárult, hogy az iraki rendvédelmi erők gyakorlatilag semmilyen ellenállást nem tanúsítottak a szervezettel szemben. A szervezeti fegyelem és az elfoglalt területeken az állami szolgáltatások azonnali megszervezése nagymértékben segítette a kalifátus létrehozását, amelyet 2014. június 29-én kiáltott ki a szervezet vezetője Moszulban.⁴

Kiemelendő, hogy az ISIS képes volt kulcsfontosságú természeti erőforrásokat elfoglalni Szíria és Irak területén, amelyek révén saját működését finanszírozta. Ezenfelül a terrorszervezet az elfoglalt területeken saját központi bankot hozott létre, valamint saját arany-, ezüst- és rézpénzt adott ki.

Az ISIS gyors térnyerésének, sikerének egyik meghatározó oka a közösségi médiában folytatott tudatos programja volt. Ennek a kampánynak a legfőbb célja a toborzásban, valamint adományok, anyagi segélyek megszerzésében és begyűjtésében, illetve a folyamatos fenyegetés fenntartásában merült ki. Az ISIS rendkívül gyors sikere mindezen tényezők párhuzamos bekövetkeztének eredménye.⁵

³ Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az Iszlám Állam megerősödésének logisztikai háttere. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/5.

⁴ Háber Péter: Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok. Szakmai Szemle, 2016/3., 55–82.

⁵ Resperger István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 72–75.

A migrációt kiváltó és felerősítő tényezőkre a legjobb példák a szíriai, az iraki, az afgán és a líbiai konfliktusok. Ezek azok az évek óta elhúzódó események, amelyeknek a statisztikai adatok alapján meghatározó szerepük volt a 2015-ös európai migrációs válság kialakulásában. Míg 2015-ben az Európába érkező migránsok között a szíriai, az iraki és az afgán polgárháború elől menekülők voltak a legnagyobb arányban (szíriai 29%, afgán 19%, iraki 13%),⁶ addig a Kadhafi-rendszer összeomlása és az azt követő líbiai káosz a szubszaharai térség fegyveres konfliktusai (Nigéria, Eritrea és Szomália) elől menekülők számára nyitotta meg a kaput Európa felé. 2011 előtt ugyanis az észak-afrikai autoriter rendszereknek kulcsszerepük volt az Afrikából érkező migránsok feltartóztatásában, azonban a jelenlegi Líbia képtelen ezt a feladatot ellátni. Az ISIS 2014-es katonai megerősödésével és terjeszkedésével, illetve az ellene való nemzetközi fellépéssel azonban – vagyis a 2014 szeptemberében meginduló és 2017-ig elhúzódó bombázásokkal – ez a helyzet alapvetően megváltozott. Az életkörülmények az ISIS által elfoglalt vagy a más felkelők által uralt területeken drasztikusan romlottak. A regnáló kormány Szíriában egyre kevésbé volt képes ellátni az általa ellenőrzött területek lakosságát, amelynek létszáma a belső menekültek megjelenésével 2015 közepére gyakorlatilag megduplázódott. Mindezek következtében valószínűleg még azok is elbizonytalanodtak (s a migráció mellett döntöttek), akik reménykedtek abban, hogy a szíriai kormánycsapatok rövid idő alatt visszaállítják a rendet az országban.

A Közel-Kelet politikai helyzete ingatag, és az elmúlt fél évszázadban több ízben helyi fegyveres konfliktusok színterévé vált. Ez is közrejátszott abban, hogy az emberek időről időre útnak indultak ebből a térségből.⁷ A fegyveres konfliktusokon túl, a szociális-egészségügyi helyzet, az ivóvízhiány okozta gondok és a rossz élelmezési lehetőségek is hozzájárulnak a menekültáradat megindulásához.⁸

Az iszlám tanulmányokat is folytató, közel húsz éve a térségben élő német Közel-Kelet-szakértő, Rainer Hermann szerint „[d]öntő jelentősége lesz annak, hogy sikerül-e megakadályozni az eskaláció negyedik szintjét, hogy sikerül-e csökkenteni a feszültséget. A Nyugat ebben a háborúban csak járulékos segítséget nyújthat a mérsékelt muszlimoknak.”⁹

Az arab tavasz egyik hatásaként jelentős menekülthullám indult meg az észak-afrikai és a közel-keleti régióban, ami Európát is érinti.¹⁰ Habár a 2014-ben kezdődött menekülthullám napjainkra csökkent, azonban változatlanul az egyik legfontosabb problémát jelenti Európa államainak.

A „menekült” pontos definícióját a menekültek jogállásáról szóló 1951-es egyezményben, az ún. genfi konvencióban fektették le. Ennek értelmében a menekült olyan személy, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy

⁶ Tálás Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. *Nemzet és Biztonság*, 2016/6., 86–115.

⁷ Dr. Probáld Ferenc – Dr. Szegedi Nándor: *Afrika és a Közel-Kelet gazdaságföldrajza*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1986, 34–35.

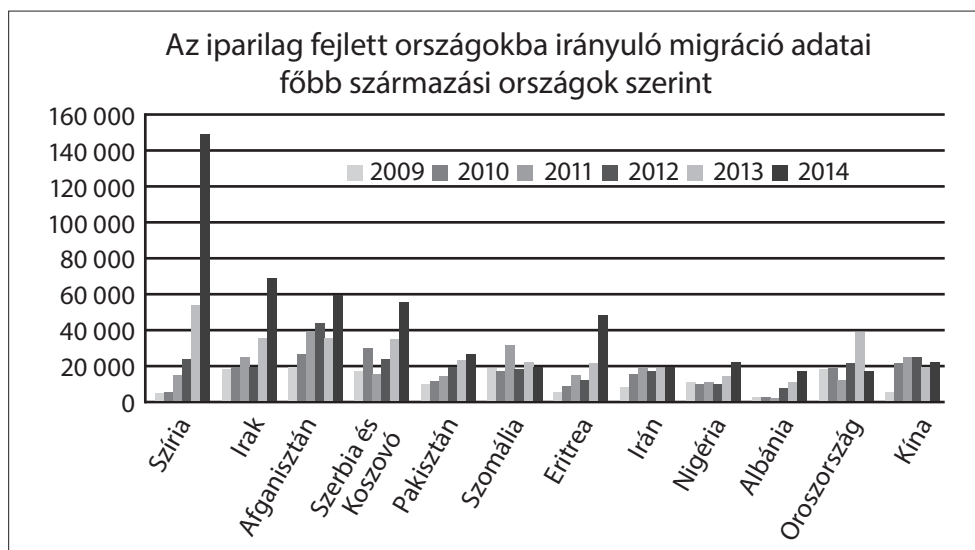
⁸ Dr. Dezső Tamás: *Demográfia és migráció: a muszlim világ népességrobbanásának okai és következményei*. Migrációkutató Intézet. <https://www.migraciokutato.hu/2018/12/11/a-muszlim-vilag-nepessegrobbanasanak-okai-es-kovetkezmenyei/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 09.)

⁹ Rainer Hermann: *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015, 59.

¹⁰ Simon Péter: Az arab tavasz kiváltó okai, jelene és hatása a biztonságpolitika alakulására. *Felderítő Szemle*, XIII. évf. 2014/1., 17–25.

aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni”.¹¹

Az arab tavaszt követően egy le nem zárult polgárháború zajlik. A menekülni kényszerülő szíriaiak egy része hazájának polgárháború által nem sújtott részeibe menekült, egy másik hányada – illetve az előbbiekből időközben azok is, akiket a polgárháború terjedése „kiszorított” az országból – kénytelen volt elhagyni hazáját; ez 2015 közepén 4,2 millió főt jelentett.¹² Az ISIS elől szinte felekezeti különbség nélkül mindenki, még a szunniták is menekülnek. Az elmúlt öt év alatt 234 ezer szír állampolgár folyamodott menedékért az EU országainak valamelyikében. Eközben csak Törökországban 1,5 millió szír menekült tartózkodik, vagyis a szír menekültproblémának mindössze egy töredéke jelentkezik Európában.

1. ábra Az iparilag fejlett országokba irányuló migráció adatai főbb származási országok szerint (Forrás: Ritecz György: A migráció trendjei – és ami mögötte van. Regio, 24. évf. 2016/2., 117. [Letöltés időpontja: 2019. 09. 10.]

Az Európába tartó menekültek zöme (38,6%) egy szűk régióból (Irak, Afganisztán, Pakisztán, Irán, Szíria) érkezik. Vagyis azokból az országokból, amelyekben a Nyugat vívott háborút – elvileg – humanitárius célból, majd csapataik nemrég kivonultak onnan, lényegében káoszt hagyva maguk után, ami befejezetlen konfliktuskezelést, politikailag és gazdaságilag is rendezetlen viszonyokat jelent.¹³

Az állam intézménye nem működik sem Irakban, sem Afganisztánban, így nem csoda, hogy aki teheti, eljön onnan. A másik ilyen terület a Szubszahara térsége (Fekete-Afrika) és

¹¹ 1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről. 1. cikk (2). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 12.)

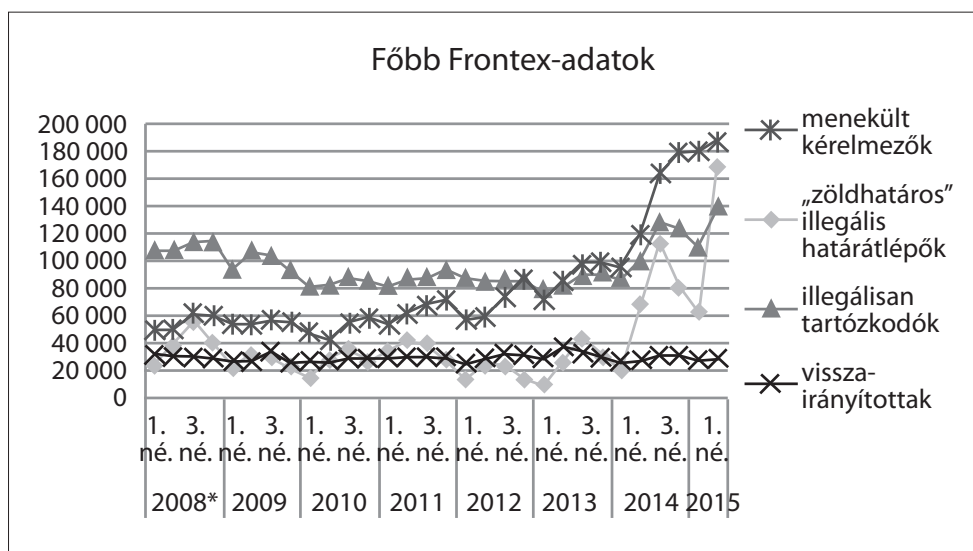
¹² unhcr.org/hu

¹³ Ritecz György: A migráció trendjei – és ami mögötte van. Regio, 24. évf. 2016/2., 109–139. DOI: <http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/115> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 10.)

„Afrika szarva” (Északkelet-Afrika), amely régiók országaiban már több éve polgárháború zajlik, és a Nyugat semmit sem volt képes tenni a polgári lakosság védelme érdekében.

A globális statisztikában is érzékelhetővé vált egy kvázi egyedi eset: a Szerbiából és a statisztikailag még hozzá tartozó Koszovóból menekülők ügye. A Nyugat-Balkánon az ottani megoldatlan konfliktusok a múltban már nemegyszer olyan háborúkhöz vezettek, amelyeket az egész világ megszenvedett. Ezek a kiváltó okok továbbra is fennállnak, és a húsz évvel ezelőtti balkáni rendezés sem oldotta meg, csak elodázta kezelésüket.¹⁴ 2009-ben még kevesebb mint 17 ezer (16 981) fő indult el Koszovóból az Európai Unió felé, 2013-ban ennek a duplája (34 347 fő), majd 2014-ben ismét majdnem megduplázódott a számuk (55 668 fő). Ennek következtében a legfejlettebb 44 országba benyújtott menekültkérelmek alapján a negyedik legjelentősebb származási országnak Koszovó tekinthető.¹⁵ Koszovó nagyon jó táptalajt nyújt a szervezett bűnözői csoportoknak, amelyek a „magyarországi joghézagot” felismerve tudatos kommunikációval és jól szervezett módon tömegeket csempészték az EU területére. Természetesen mindezzel dollár- vagy eurómilliókat keresve.

Fontos megjegyezni, hogy a balkáni régió államai tranzitországnak számítanak, tehát az ide érkezők nem itt szeretnék munkát vállalni vagy a menedékkérelmüket benyújtani.¹⁶

2. ábra Főbb Frontex-adatok (Forrás: Ritecz: i. m. 127.)

Az ún. *kilencek* (Cseh Köztársaság, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia) schengeni övezethez való csatlakozása óta

¹⁴ Magyar Levente: A migráció a legnagyobb biztonsági kihívás Európában. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/magyar-levente-a-migracio-a-legnagyobb-biztonsagi-kihivas-europaban-7563518/> (Letöltés időpontja: 2019. 12. 06.)

¹⁵ Huszonkét éve nem látott számú menedékkérő érkezett 2014-ben a világ fejlett ipari országaiba. <https://www.unhcr.org/hu/393-hu-hirek2015huszonket-eve-nem-latott-szamu-menedekker-erkezett-2014-ben-a-vilag-fejlett-ipari-orszagaiba-html.html> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 03.)

¹⁶ Besenyő János – Miletics Péter József (szerk.): Szemelvények a XXI. századi migráció témaköréből. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2017. <http://real.mtak.hu/83709/1/szemelvények.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 22.)

a visszairányítottak (*refusals of entry*) száma lényegében stagnál, vagyis a határátkelőhelyeken a kockázatot jelentő személyek száma nem csökkent, de nem is nőtt az elmúlt hét évben. Az illegálisan tartózkodók (*illegal stay*) száma 80-100 ezer (felfedett) személyt jelentett negyedévente. 2017-ben emelkedett a 2008-as szintre, illetve minimálisan a fölé. Tehát hosszabb távon nem érzékelhető migrációs nyomás a határátkelőhelyeken. Az ún. *zöldhatáros* (határátkelőhelyek közötti, ideértve a tengereken átjutni akarókat is) illegális határátlépők (*illegal bordercrossing between BCPs*) száma is egyfajta enyhén csökkenő tendenciát mutatott 2008–2013 között (40-20 ezer/negyedéves nagyságrenddel), de 2014 III. negyedévére megugrott a 110 ezres nagyságrend fölé, majd a következő két negyedévben már lecsökkent a 80 ezres, illetve a 62 ezres szintre. 2015 II. negyedévében a zöldhatáros illegális határátlépők száma 170 ezer főre emelkedett. Ezzel szemben a menekültkérelmet benyújtók száma (a Frontex adatai szerint) 2008–2011 között negyedévente stabilan 50-60 ezer főt mutatott, majd dinamikus emelkedésbe kezdett, míg végül 2014-ben kiugró (2014. IV. negyedévben 180 715 fő) adatot produkált, amelyet 2015 I. és II. negyedévében megismételt (181 569 és 187 437 fő¹⁷).¹⁸

2014-ben viszont történt valami. Tudjuk, hogy korábban negyedévente 5-20 ezer főt fogtak el (külön-külön) a tengeri (*sea border*) és a szárazföldi (*land border*) zöldhatáron. 2014 II. negyedévében viszont már a tengeren 61 ezernél is több migránst tartóztattak fel a határrendészek, a III. negyedévben pedig már közel 100 ezret (97 936 fő), majd a IV. negyedévben további 46 ezer migránst, de 2015 I. negyedévében már ismét „csak” 23 ezer főt fedtek fel az európai ún. *kékhatárok*on. 2015 tavasza viszont új csúcsot eredményezett: negyedév alatt 127 ezer főt.¹⁹ Eközben a szárazföldön 2014-ben (a tengerihez képest) enyhe emelkedés mutatható ki. A 2014. I. negyedévi 7 ezerről fokozatosan 34 ezerre emelkedett az elfogottak száma, ami 2015-ben tovább emelkedett 42 ezer főre.

A 2014-es tengeri elfogások döntő többsége az olasz tengeri térségben történt. Először is az arab tavaszt követően, az időszakos konszolidáció után Tunéziában egyfajta anarchikus állapot alakult ki, ahol a szervezett bűnözői bandák szabadon garázdálkodtak. Ugyanez volt a helyzet Líbiában, annyi különbséggel, hogy itt még konszolidáció sem volt, és szinte (törzsi) polgárháború dúlt (ez az ún. *push factor*). Vagyis a szervezett bűnözők zavartalanul üzhették a nagy haszonnal kecsegtető csempészetet, akik, mint tudjuk, az emberek mellett az ország olajkészleteinek jó részét is kicsempészik az országból.

2013 októberében Lampedusa közelében több mint háromszáz migráns veszítette életét. Erre az Európai Tanács döntésének megfelelően, a Frontex koordinálásával és az EU finanszírozásával – alapvetően az olasz hatóságok által, bevonva a haditengerészetet is – megkezdődött az ún. *Mare Nostrum-akció*. Ennek lényege, hogy nem az olasz partok előtt, hanem az afrikai partokhoz közel (de még nemzetközi vizeken – a nemzetközi jogi bonyodalmak elkerülése végett) járőröztek a továbbiakban, hogy lehetőleg minél kevesebben jussanak ki a nyílt nemzetközi vizekre, és ha lehet, többen már ne fulladjanak bele a tengerbe menekülés közben. Vagyis lényegében a csempészt személyek elé mentek (ez a *pull factor*), és már nem kellett közel öt napot hánykolódnia a tengeren, mire eljutottak az olasz felségterületre, hanem alig ötórás út után felvették őket az olaszok (később más EU-államok is) hajói és beszállították

¹⁷ Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Central European Papers, IV. évf. 2016/2., 104–106.

¹⁸ http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=11:bekescsaba&Itemid=885&lang=hu (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

¹⁹ <http://bamf.de/EN/DasBAMF/dasbamf.node.html> (Letöltés időpontja: 2019. 09. 10.)

öket az olasz (schengeni) területre. Ezt felismerve, a csempészek egyre több kisebb és/vagy rosszabb állapotú hajóba zsúfoltak rengeteg embert, megígérve nekik, hogy elérik a „közeli” EU-s hajókat. Lényegében tehát az olasz hatóságok (az EU jóváhagyásával) gerjesztették ezt a migrációs hullámot. Jól mutatja ezt, hogy 2014 III. negyedévében a 97 ezer tengeren átkelő menekült harmada (33 381 fő) szír állampolgár volt. Földrajzilag Európa irányába nem ez volt a leglogikusabb útvonal a számukra, de gyakorlatilag ez volt a leggyorsabb és „legbiztonságosabb”. Érzékelve a húzóeffektus nem kívánt hatását, a nemzetközi akciót 2014 szeptembere és decembere között fokozatosan leállították. Ennek következménye az lett, hogy az utolsó negyedévben az előző felére, majd 2015 elején tovább csökkent az elfogások (tengeri kimentések) száma. Eközben a szárazföldi elfogások száma éppen az említett két utolsó negyedévben emelkedett, vagyis tipikus „terelőhatás” lépett életbe. Ha az átjutás nem sikerül, illetve nehezen megy az egyik szakaszon (migrációs útvonalon), akkor a másira terelődik a migrációs nyomás.

2015-ben a jó idő beálltával ismét próbálkoztak a csempészek, és újabb hajókat indítottak, de ekkor már nem voltak ott az afrikai partok közelében „az EU hajói”, így be is következett a tragédia: újabb 900 ember fulladt egyszerre a Földközi-tengerbe. Ugyanis az ISIS terjeszkedése és tevékenysége egyre intenzívebbé vált, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosának (UN Refugee Agency, UNHCR) menekültügyi ellátásra fordítható pénze is egyre csökkent. A közel-keleti, de főleg a törökországi menekülttáborokban az állapotok (azaz az életminőség) egyre kritikusabbá váltak, így mind nagyobb tömegek indultak útnak. Egyes afgán csoportok azért menekültek, mert attól féltek, hogy hazájukban is tért hódít az ISIS. Mások, akik mindaddig abban reménykedtek, hogy előbb-utóbb véget ér a polgárháború hazájukban és hazatérhetnek, reményt veszítve arra kényszerültek, hogy otthagyják az „időszakos” sátortáborokat, és maguknak, illetve a családjuknak (gyermeküknek) jobb életet, jövőt remélve egy biztonságosnak tekinthető, „normális” államban keressenek új hazát.²⁰ Ebben közrejátszhatott az is, hogy 2014-ben és 2015 első felében a schengeni térségbe már bejutottak – a modern kommunikáció segítségével – nemcsak arról számolhattak be az otthon maradóknak, hogy kijutottak és az életkörülményeik egészen kedvezők, hanem az útvonalról, csomópontokról, kontaktszemélyekről is szinte folyamatos tájékoztatást adva, lényegében digitálisan irányítva segítették a következő (egyre nagyobb) hullámot.²¹

KUTATÁS A MIGRÁNSOKKAL KÉSZÜLT INTERJÚKBÓL

A következő felmérés nem reprezentatív, mégis igen egységes képet mutat a különböző országokból érkezők háttéréről, indokairól és illegális határátlépéseiről. A kérdéseket – miután televíziós riporter vagyok – úgy állítottam össze, hogy azokra a témákra adjanak választ, amelyek a legjobban érdekelhetik az embereket és a szakértőket.

Kutatómunkámat 2013 és 2020 között végeztem tizenkét országban (Szíria, Kurdisztán, Irak, Törökország, Észak-Macedónia, Görögország, Szerbia, Bosznia, Horvátország, Olaszország, Líbia, Libanon). Úgy vélem, ezeket az információkat szinte a teljes érkező tömegre rá lehet vetíteni. A kutatás eredetileg televíziós interjúgyűjteménynek készült, így továbbfejlesztve és részletesebben kidolgozva a témát egy kifejezetten érdekes és komoly tanulságokat lehet belőle levonni.

²⁰ Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai. MTA Migrációs Munkacsoport, Budapest, 2015.

²¹ <https://frontex.europa.eu/search-results/?q=In+2014+and+the+first+half+of+2015+to+the+Schengen+area> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 11.)

A kérdéssorban közel háromszáz menekült választait összesítettem. Ezeknek a kamerával készített interjúknak a nagy része már adásba került. Egy-egy interjúrészletet külön is leírok, hogy így tudjam érzékletesebben ismertetni az érkezők véleményét és a tőlük kapott információt.

Az érkezőket három csoportba soroltam az indulási régió szerint: Közel-Kelet, Ázsia és Afrika. A felmérésemben abban az esetben választottam szét a más területről érkezők válaszait, ha az átlaghoz képest feltűnően eltérő választ adtak.

1. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

Az 1. térképen az elmúlt hat évben bejárt helyszíneket mutatom be, azokat, amelyek szoros kapcsolatban vannak a menekültválsággal. Ezekben a városokban és országokban készültek az interjúk, amelyek összegzését a következőkben ismertetem.

2. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

Az elmúlt években kisebb-nagyobb változásokkal két, teljesen tiszta migrációs és/vagy csempészút vonal alakult ki. Amelyik jobban érinti Magyarországot, az a Balkánon keresztül vezet (I. migrációs útvonal, lásd 2. térkép), és 2020 elején szinte biztosan elmondható volt: ebből az irányból érkeztek a legtöbben. Itt kettévált az út: többségében az Égei-tengeren közelítették meg Görögországot, kisebb részük pedig az Évrosz-folyón (szárazföldön) keresztül. Görögország a balkáni migrációs vagy csempészút vonalak legfontosabb kiindulópontja, először ugyanis mindenki Görögországba érkezik, s csak ezt követően indul tovább.

3. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

A II. migrációs útvonal (lásd 3. térkép) Észak-Afrikából kiindulva az olasz szigeteket és Máltát veszi célba. Ez számunkra kevésbé érdekes, de itt szinte heti rendszerességgel jelentek meg lélekvesztő bárkák és hajók tele menekültekkel. Még 2020 elején is volt olyan, hogy átlagosan napi 100-200 ember érte el az Európai Unió valamely szigetének partjait.

4. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

A válaszadók 99%-a a 4. térképen feltüntetett országokból érkezett. Az érkezők nemzetiségi aránya leginkább a politikai és háborús helyzettől függött. Az ISIS felszámolását követően sokkal többen jöttek Ázsiából, mint a Közel-Keletről. A Frontex adatai szerint az elmúlt hat évben így is 94 különböző országból érkeztek menekültek, bevándorlók, migránsok Európába.

A Közel-Keletről érkezők válaszai:	
Nem	77%
Nem, és még most sem hiszi el	1%
Igen, de tudta, hogy ennek ellenére be lehet menni	11%
Igen, de életveszélyben volt	11%

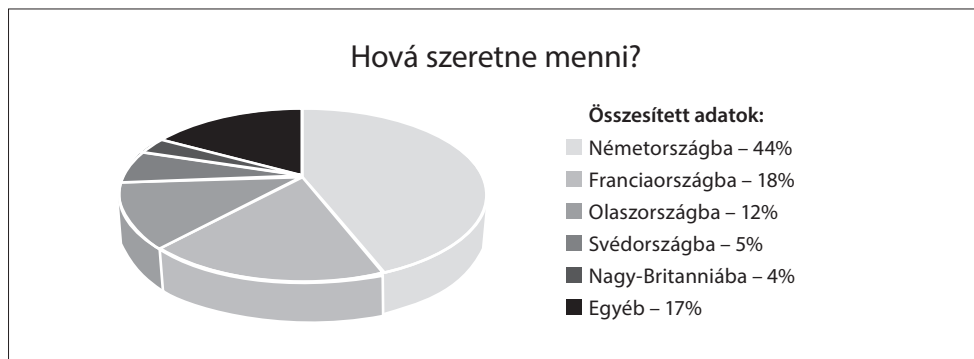
Ázsiából érkezők válaszai:	
Nem	90%
Nem, és még most sem hiszi el	1%
Igen, de tudta, hogy ennek ellenére be lehet menni	6%
Igen, de életveszélyben volt	3%

Afrikából érkezők válaszai:	
Nem	89%
Nem, és még most sem hiszi el	2%
Igen, de tudta, hogy ennek ellenére be lehet menni	1%
Igen, de életveszélyben volt	8%

„Semmit nem tudunk. Azt mondták a barátaim, akik már Németországban vannak, hogy be lehet jönni. De nem is volt más választásom, teljesen lerombolták a házam, nem maradt semmim, ezért vagyok itt. Most én is Münchenbe szeretnék menni. Mindenem odaveszett a háborúban. Nincs vesztenivalóm, munkát szeretnék találni Európában és normális életet élni. Ehhez nekünk is jogunk van. Tudom, hogy Európában van esélyem új életet kezdeni, ezért is indultam el.” (Mohamed Abdullah Szíriából)

A válaszokból egyértelműen kiderült: a nagy többség egyáltalán nem hallott arról, hogy az európai uniós országok megpróbálják megakadályozni a bejutást és határzárakat alkalmaznak.

Az külön érdekesség, hogy az Ázsiából és Afrikából érkezők még kevesebb információval rendelkeztek a határhelyzetről. Akik viszont a Közel-Keletről jöttek, sokkal jobban informáltak voltak. Ez annak köszönhető, hogy a másik két régióból sokkal több szegény érkezett, akik kevésbé jutottak információhoz és internetkapcsolathoz.

A Közel-Keletről érkezők választai:	
Németországba	44%
Franciaországba	12%
Olaszországba	10%
Svédországba	5%
Nagy-Britanniába	6%
Egyéb	13%

Ázsiából érkezők választai:	
Németországba	66%
Franciaországba	10%
Olaszországba	12%
Svédországba	3%
Nagy-Britanniába	5%
Egyéb	4%

Afrikából érkezők választai:	
Németországba	33%
Franciaországba	47%
Olaszországba	9%
Svédországba	2%
Nagy-Britanniába	4%
Egyéb	5%

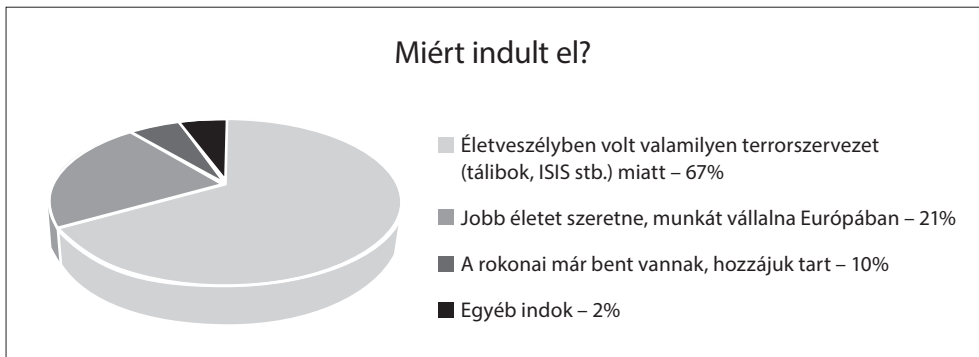
„Éhezünk, nincs munka a környéken, a férjemet pedig megölték. Négy gyerekkel indultam el és Franciaországba tartok. Ez itt a görög menekülttábor, de szörnyűek a körülmények. Ahogy csak tudunk, indulunk tovább. Néha úgy bánnak velünk, mint az állatokkal. Az első héten még sátrat sem adtak. A gyerekekkel a földön aludtunk itt, a kerítés mellett. Ez nem élet így. Naponta egyszer adnak enni. Alig várjuk már, hogy továbbmenjünk. Franciaországban van rokonom, hozzájuk igyekszünk. De a neheze még hátravan.” (Maria Shimal Csádból)

Az végig egyértelmű volt, hogy a menekültek legszívesebben Németországba, Franciaországba vagy Olaszországba utaznának. Ennek az egyik legfőbb oka az, hogy Németországból kapják a legtöbb örömteli hírt: információik szerint nagyon emberségesen bánnak velük, igen magas a menedékkérelmek pozitív elbírálása, emellett pedig viszonylag sok, 500–700 euró havi juttatást is kapnak a menekültstátusz elbírálásáig, illetve még utána is.

5. térkép Készítette a szerző. Grafika: ATV

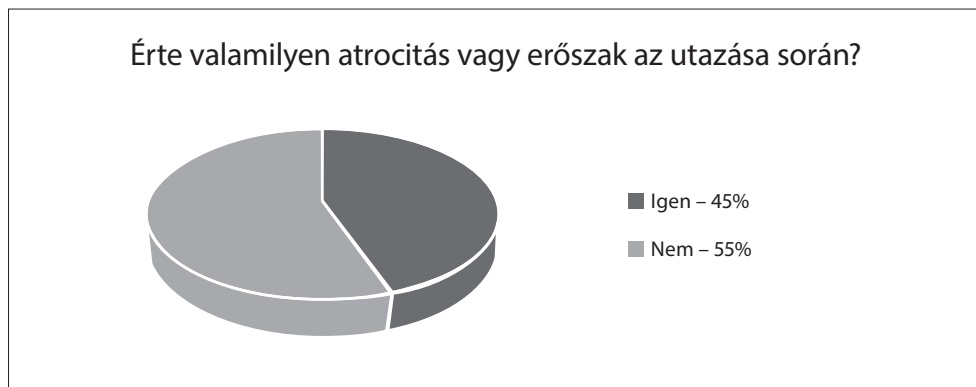
Az 5. térképen is jól látható, hogy mindenképpen Nyugat-Európa leggazdagabb országai az elsődleges célpontok. (Az Amerikai Egyesült Államokat és Kanadát a Közép- és Dél-Amerikából induló bevándorlóhullám miatt tettem fel a térképre.) Ennek az oka az, hogy ezekben az európai országokban a legfejlettebb a menekültkezelési eljárás és ezeken a helyeken kapják a legtöbb támogatást vagy segílyt.

Ázsiából érkezők válaszai:	
Életveszélyben volt valamilyen terrorszervezet (tálibok, ISIS stb.) miatt	55%
Jobb életet szeretne, munkát vállalna Európában	39%
A rokonai már bent vannak, hozzájuk tart	6%
Egyéb indok	5%

„Az ISIS minden családtagomat megölte. Egyedül maradtam. Nincs vesztenivalóm, ezért jöttem. Új életet szeretnék kezdeni Európában. Németországba vagy Olaszországba tartok. Ez a görög menekülttábor túlszűfolt és mindenhonnan jönnek emberek. Nem csak háborús helyszínről. Rengetegen vannak Pakisztánból, Iránból, Afganisztánból és Bangladesből is. Mi is látjuk, hogy ez probléma, sokszor össze is kevernek minket.” (Musztafa Ibrahim, Irakból)

A felmérés egyik legfontosabb kérdése az volt: „Miért indult el?” Legtöbbször a következő válasz érkezett: „Mert veszélyben volt az életem.” De ez sok esetben inkább betanult szöveg, amit a menekültek a különböző menekültügyi eljárások során és a hatóságok előtt adnak elő. Ezt a választ adják a legtöbbször a sajtónak is. Tapasztalataim szerint az egyik legfontosabb cél, hogy szánalmat és együttérzést keltsenek a hallgatóban. A migrációs hullám elején ez a válasz még valós tartalmat tükrözött. Az utóbbi két-három évben viszont inkább a jobb élet reményében érkezők száma nőtt meg. Talán ezen a ponton válik el, hogy ki a valódi menekült és ki az illegális bevándorló. A *migráns* kifejezés ez utóbbi esetben kap politikai felhangú, pejoratív értelmet.

Ha érte valamilyen atrocitás (főleg a hatóságok részéről), az melyik országban történt?	
Bulgária	33%
Horvátország	19%
Irán	11%
Észak-Macedónia	11%
Törökország	9%
Magyarország	8%
Románia	5%

„Többször megverték a rendőrök, rám engedték a kutyákat. Mindkét karomat és a lábamat is megharapták. Úgy bántak velünk, mintha állatok lennénk. Ez Bulgáriában történt. Hidd el, életveszélyben voltunk a tálibok miatt! Ha nem tartod be a törvényeiket, akkor megfenyegetnek. Mindig életveszélyben. Egy rettegés Kabulban az élet. Én tolmács voltam, a szövetséges erőket segítettem, mert négy nyelven beszélek. De látták a tálibok, hogy együtt vagyok az amerikaiakkal és az angolokkal, és ez már elég volt nekik, hogy célponttá váljak. Így nem lehet élni. Az életemet mentettem azzal, hogy eljöttem.” (Mahmud Malek Afganisztánból)

A rendőrkutya-dilemma

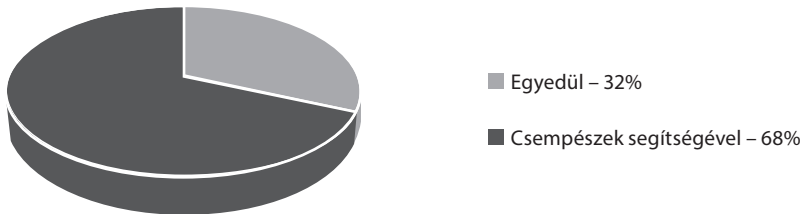
A menekültek közt több olyan is volt, akit több országban is megverték, vagy elvették a pénzét és/vagy a telefonját. Az atrocitást firtató kérdés ezért igen szenzitív téma. Elég nehéz objektívan leírni és elemezni a hallottakat. Hiszen rengeteg menekültet vertek meg vagy raboltak ki az

utazásuk során többnyire a hivatásos állományba tartozó rendőrök. Ezt az interjúk alkalmával igen sokan megerősítették. Rengetegen mutatták a sebeiket, amelyeket különböző rendőr-kutyák okoztak. A legtöbbször, miután a telefonjukat és a pénzüket is elvették, visszalökdösték őket a legutolsó határon. Rengetegen panaszkodtak a bolgár rendőrség tagjaira, de sokan a magyar hatóságok hasonló eseteiről is beszámoltak. Ezt a mentalitást igen nehéz komplex és professzionális határvédelemnek nevezni, sokkal inkább agresszióknak és lopásnak hangzik. Fontos megjegyezni azonban, hogy nem minden panaszkodó állítja a valóságot.

Ha az egyik oldalról nézzük: a kutyás határvédelem hatékony. Már csak azért is, mert még senki sem talált megfelelő, a migrációs hullámot igazán hatékonyan megállítani képes módszert. Azonban több tucat olyan sérült szemtanú beszámolóját hallgattam végig és rögzítettem kamerával, akiket rendőr-kutyák haraptak vagy sebesítettek meg. Azaz hosszú percek át marcangolták, harapták őket az erre kiképzett állatok. Nekünk, civileknek rettenetes lenne akár csak végignéznünk, ahogy fegyvertelen emberekre ugató, harapós kutyák támadnak.

Összegezve, a biztonság szempontjából fontos a szigorú határvédelem, ám napjaink társadalmában már elfogadhatatlan, emberiségellenes, hogy a rendészeti agresszió a szemünk előtt zajlik.

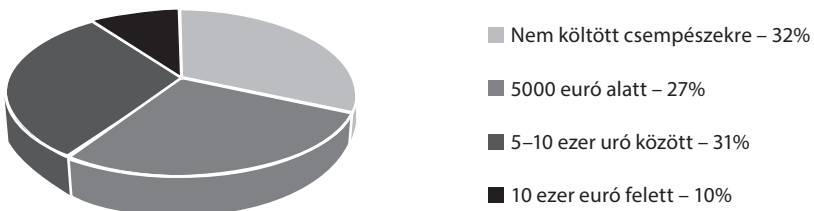
Egyedül jött, vagy csempészek segítettek az útját?

Afrikából érkezők válaszai:

Egyedül	45%
Csempészek segítségével	55%

Mennyi pénzt költött embercsempészekre?

Afrikából érkezők válasza:	
Nem költött csempészekre	38%
5000 euró alatt	57%
5–10 ezer euró között	3%
10 ezer euró felett	2%

„Alig van munka Pakisztánban. Napi 10 eurót kerestem. Ebből nem lehet megélni. Van néhány barátom, akiket már bevittek az embercsempészek. Így jutottam el Boszniáig. Most az alkalmas időt várom, hogy továbbmehessek.” (Mohammed Kamal Khan Pakisztánból)

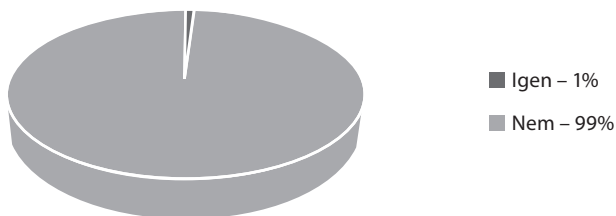
A felmérésnek ez a pontja hallatlanul megdöbbentő képet mutat. Az rajzolódik ki belőle, hogy a nagy többség embercsempészek segítségével jön, és 70%-uk jelentős összegeket költ a célállomásra való eljutásig. A menekültek többször megerősítették a beszélgetések kapcsán: havi szinten több tízmillió eurós üzletről van szó, amit a csempészek megkereshetnek ezzel az illegális tevékenységgel.

Az egyik leglényegesebb összetevő, amiért még most is működik a balkáni útvonal, hogy rengeteg pénz van benne. Többen beszámoltak arról, hogy az albán és afgán maffia teljesen átállt a drogról az emberkereskedelemeire. Jóval magasabb a profit, és a feladat szinte ugyanaz: illegálisan kell átszállítani [az árut] a határon. Kicsit nehezebb ugyan a menekülttel, mert lélegzik, mert levegő, víz és néha étel is kell neki, de jóval többet fizet, és ami szintén fontos, hogy előre. Ezért is működnek könnyen az embercsempész-útvonalak.

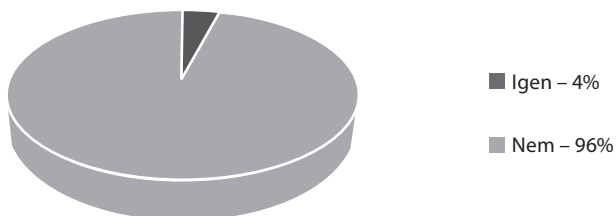
Ez az eredmény nem igazán megdöbbentő. Egyszerű a képlet: a csempészeknek nem érdekük átverni az ügyfeleket. Az utazó, ha elégedett, máris hazatelefonál, mondjuk Kabulba vagy Iszlámábádba, hogy például Alinál érdemes befizetni egy müncheni járatra, mert tudja teljesíteni. Ez pedig működik. A csempészek 100%-os bejutást ígérnek 5–10 ezer euróért cserébe.

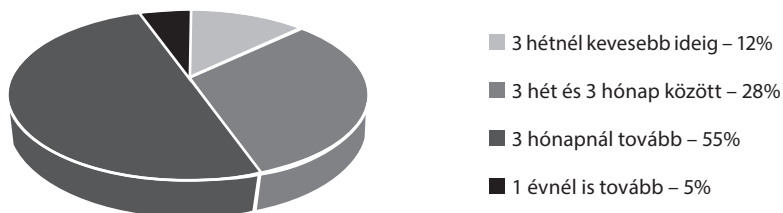
Amikor szembesült vele, hogy nehezebb bejutni
(például a határozatok miatt), gondolt rá, hogy visszafordul?

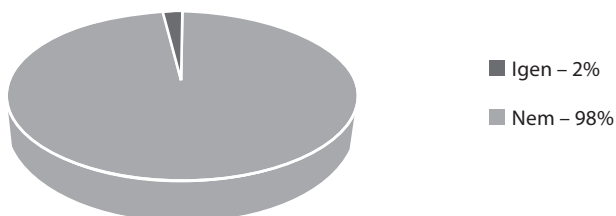
Ha változik a helyzet az országában, akkor visszamegy?

Mennyi ideig tartott az utazása Szerbiáig?

Hallott-e olyan menekültről, akit visszatoloncoltak?

ÖSSZEGRÉS

Bár kutatásom nem reprezentatív jellegű, ennek ellenére az adatokból egyértelműen kimutatható: az embercsempészek kommunikációja sokkal sikeresebb, mint az európai országoké. Hiszen a menekültek nagy többsége (90%) úgy tudja: az Európai Unióba könnyen be lehet jutni illegálisan. Arról egyáltalán nem hallottak, hogy néhány ország határárat létesített. Ezzel ellentétben arról számoltak be – és az adatok is erről árulkodnak –, hogy a csempészek egyértelműen be tudják tartani az ígéreteiket, és átviszik, illetve bejuttatják őket bizonyos európai uniós országokba. A felmérésből az is kiderül, hogy a legtöbben azért indulnak el, mert jobb életet kívánnak maguknak. Jobb fizetést és magasabb életszínvonalat szeretnének ahhoz képest, mint ahol éltek.

Azt már korábban lehetett tudni, hogy a közel-keleti háború befejezése után jelentősen megváltoznak az indulási állomások. Míg korábban a menekültek jellemzően az ISIS miatti háborúra hivatkoztak, addig mostanra ez már gazdasági okokra változott. Jelenleg (főleg Afganisztánból, Iránból és Pakisztánból) azok jönnek, akik jobb életben reménykednek. Ők a tipikus gazdasági bevándorlók. A vizsgálatból az is kirajzolódik, hogy a nagy többséget érte valamilyen rendőri atrocitás, azaz megverték vagy kirabolták őket, elvették a pénzüket vagy éppen a telefonjukat.

Az is egyértelműen kiolvasható a kutatásból, hogy a menekültek rengeteg pénzt költenek az illegális határátlépésre. Természetesen átlagot nagyon nehéz számolni, hiszen mindenki utazása egyedi, de abban megerősítettek, hogy átlagosan 4–10 ezer euró között költenek arra, hogy 3–6 országot átszelve bejussanak valamelyik uniós államba. Ha a szerb migrációs hivatal adatait vesszük alapul, azt lehet mondani, hogy Szerbián 2019-től napjainkig körülbelül 30 ezer ember ment át. Az is elgondolkodtató, hogy a megkérdezettek nem is hallottak olyanról, akit visszatoloncoltak a hazájába. A kérdésekre adott válaszok alapján abban teljes az egyetértés, hogy senki sem fordul vissza. Ha már elindult, be is fejezi az utat. Azt mondták, nem az a kérdés, hogy bejutnak-e, csak az, hányadik próbálkozásra.

Tanulásként elmondhatjuk, hogy 2019-re az illegális embercsempész-útvonalak kifejezetten jól működtek. Ha valaki úgy döntött Iszlámábádban vagy Kabulban, hogy el akar menni Németországig vagy Franciaországig, akkor 5000–8000 euróval a zsebében szinte biztosan meg tudta tenni.

A megoldás az lehetne, ha az európai uniós országok a legfrekvenciáltabb kiinduló országokban megfelelő mértékű és hatásos reklámokkal kezdenék el hirdetni: tilos az átjárás és a bejárás! Például televízió-, újság- és rádióreklámok szólhatnának arról, hogy az uniós határok le vannak zárva. Talán ez lehetne az első lépés a migrációs válság kezelésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr>
Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest, 2006.

Besenő János – Miletics Péter József (szerk.): *Szemelvények a XXI. századi migráció témaköréből*. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2017. <http://real.mtak.hu/83709/1/szemelvények.pdf>

Csuka Gyöngyi – Török Ádám (szerk.): *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. MTA Migrációs Munkacsoport, Budapest, 2015.

- Dr. Dezső Tamás: *Demográfia és migráció: a muszlim világ népességrobbanásának okai és következményei*. Migrációkutató Intézet. <https://www.migraciokutato.hu/2018/12/11/a-muszlim-vilag-nepessegrobbanasanak-okai-es-kovetkezmenyei/>.
- Háber Péter: *Az „Iszlám Állam” nevű terrorista szervezet és az általa gerjesztett biztonsági kockázatok*. Szakmai Szemle, 2016/3., 55–82.
- Hermann, Rainer: *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.
- Huszonkét éve nem látott számú menedékkérő érkezett 2014-ben a világ fejlett ipari országaiba. <https://www.unhcr.org/hu/393-huhirek2015huszonket-eve-nem-latott-szamu-menedekkerok-erkezett-2014-ben-a-vilag-fejlett-ipari-orszagaiba-html.html>
- Kasznár Attila: *Az ujjur terrorizmus nemzetközi biztonsági kockázatai*. Arc és Álarc, I. évf. 2017/2–3., 181–189.
- Magyar Levente: *A migráció a legnagyobb biztonsági kihívás Európában*. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/magyar-levente-a-migracio-a-legnagyobb-biztonsagi-kihivas-europaban-7563518/>
- Dr. Probáld Ferenc – Dr. Szegedi Nándor: *Afrika és a Közel-Kelet gazdaságföldrajza*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- Resperger István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Ritecz György: *A migráció trendjei – és ami mögötte van*. Regio, 24. évf. 2016/2., 109–139. <http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/115>; DOI: 10.17355/rkkpt.v24i2.115
- Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Central European Papers, IV. évf. 2016/2., 104–106.
- Simon Péter: *Az arab tavasz kiváltó okai, jelene és hatása a biztonságpolitika alakulására*. Felderítő Szemle, XIII. évf. 2014/1., 17–25.
- Szilágyi-Kiss Hajnalka: *Az Iszlám Állam megerősödésének logisztikai háttere*. Honvédségi Szemle, 149. évf. 2021/5.
- Tálás Péter: *Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről*. Nemzet és Biztonság, 2016/6., 86–115.
- <http://bamf.de/EN/DasBAMF/dasbamf.node.html>
- <https://frontex.europa.eu/search-results/?q=In+2014+and+the+first+half+of+2015+to+the+Schengen+area>
- http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=11:bekescsaba&Itemid=885&lang=hu